

УДК 342.9

DOI 10.33244/2617-4154.2(9).2022.105-113

Н. Б. Новицька,*д-р юрид. наук, с.н.с.,**Державний податковий університет**e-mail: natalka_bn_@ukr.net***ORCID ID 0000-0003-4753-7625;****В. М. Петрик,***канд. наук з держ. управл., доцент**e-mail: iszzi_open@ukr.net***ORCID ID 0000-0003-2662-0876;****В. М. Кудико,***старший викладач,**НТУ України «Київський**політехнічний інститут**ім. Ігоря Сікорського»**e-mail: gamlet2007@ukr.net***ORCID ID 0000-0001-8573-588X**

ПРОПАГАНДА, ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТИСК ТА ПОШИРЕННЯ ЧУТОК ЯК МЕТОДИ ВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЙ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

У статті розкрито особливості використання пропаганди, диверсифікації громадської думки, психологічного тиску, поширення чуток з боку російської федерації на шкоду інтересам України для проведення спеціальних інформаційних операцій. Зазначено, що спеціальні інформаційні операції здійснюються за приблизно однаковим алгоритмом: інформаційний етап; «розкручування» інформаційного приводу; реалізація заходів для досягнення цілей операції; вихід із операції або етап закріплення. Спеціальні інформаційні операції становлять комплекс заходів інформаційно-психологічного характеру, що здійснюються за єдиним планом із метою порушення системи державного та військового управління, впливу на морально-психологічний стан військово-політичного керівництва, населення й особового складу військ визначеного об'єкта, запобігання інформаційному та психологічному впливу на власні сили й засоби.

Дано визначення поняттям, які тісно пов'язані спеціальними інформаційними операціями. Здійснено аналіз основних методів спеціальних інформаційних операцій:

дезінформування, пропаганда, диверсифікація громадської думки, психологічний тиск, поширення чуток. Розкрито визначення та форми чотирьох методів спеціальних інформаційних операцій. Охарактеризовано позитивну і негативну пропаганду та визначено їх мету.

Наведено приклади з використання пропаганди, диверсифікації громадської думки, психологічного тиску, поширення чуток російською федерацією проти України.

В інформаційній війні російської федерації проти України активно використовуються усі методи спеціальних інформаційних операцій. Проведення російською федерацією пропаганди, психологічного тиску, диверсифікації громадської думки, поширення чуток на території України виявилось малоефективним, що певним чином вплинуло на поразки на військовому фронті.

Ключові слова: правове забезпечення інформаційної безпеки, інформація, інформаційна агресія, спеціальна інформаційна операція (СІО), пропаганда, диверсифікація громадської думки, психологічний тиск, поширення чуток, Україна, інформаційна війна.

Мета статті розкрити особливості використання пропаганди, диверсифікації громадської думки, психологічного тиску, поширення чуток з боку рф шкоду інтересам України для проведення спеціальних інформаційних операцій.

Постановка проблеми. Тимчасову втрату 2014 року деяких східних та південних територій України значно зумовлено тривалим впливом на цій території нашої держави російських і проросійських ЗМІ, інтернет-ресурсів, неурядових організацій та спецслужб. На жаль, значна кількість росіян на сьогодні не виступає відкрито проти агресивної політики в. путіна тому, що свідомість цих росіян була оброблена рф за допомогою пропаганди, диверсифікації громадської думки, психологічного тиску і поширення чуток. Актуальність зумовлена інформаційною агресією російською федерацією проти України для проведення якої активно і широко масштабно використовуються усі форми проведення СІО.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання інформаційної агресії рф проти України з проведенням чотирьох методів СІО, а саме пропаганди, диверсифікації громадської думки, психологічного тиску і поширення чуток розглядалося у багатьох статтях, але фрагментарно. На сьогодні фундаментальних досліджень з цієї проблематики не існує. Існує одне системне дослідження з дезінформування як одного з методів СІО, а саме «Дезінформування як засіб ведення інформаційної війни російської федерації проти України», яке розглядалося у попередній статті [1].

Виклад основного матеріалу. Спеціальна інформаційна операція – це сплановані дії, спрямовані на ворожу, дружню або нейтральну аудиторію з метою схилення до прийняття управлінських рішень або/та вчинення дій, вигідних для суб'єкта інформаційного впливу. СІО можуть передбачати також вплив на інформаційно-технічну інфраструктуру, але для більш ефективного впливу на свідомість і поведінку людей.

СІО здійснюються за приблизно однаковим алгоритмом:

1. Інформаційний етап передбачає створення інформаційного приводу – конкретної або вигаданої події, яка використовується у СІО.

2. «Розкручування» інформаційного приводу забезпечує поступове зростання напруження (кількості повідомлень і їх сенсаційності, тенденційності, емоційності та, як правило, недостовірності).

3. Реалізація заходів (загострення напруження) є основною частиною СІО, що полягає у використанні інформаційного приводу для досягнення цілей операції.

4. Вихід із операції або етап закріплення – забезпечення плавного завершення СІО після досягнення поставленої мети. Якщо мету не досягнуто, як правило, готується нова СІО.

СІО здійснюються у декілька етапів і можуть бути довгостроковими (більше місяця), середньостроковими (два-чотири тижні) й короткостроковими (один-два тижні).

Основні методи СІО: дезінформування, пропаганда, диверсифікація громадської думки, психологічний тиск, поширення чуток [2, с. 101].

У зв'язку з тим, що дезінформування було розглянуто у попередній статті [1] зосередимо свою увагу на інших методах СІО.

Пропаганда – поширення політичних, філософських, наукових, художніх, інших мистецьких ідей із метою їх упровадження в громадську думку та активізації використання цих ідей у масовій практичній діяльності населення. Водночас до пропаганди належать повідомлення, які поширюються для здійснення вигідного впливу на громадську думку, провокування запрограмованих емоцій та зміни ставлення чи поведінки певної групи людей у напрямі, безпосередньо чи опосередковано вигідному організаторам [3, с. 31].

Форми проведення пропаганди:

- пропаганда способу життя (соціологічна) – натуральний показ досягнень, переваг, перспектив конкретної держави тощо;
- формулювання та створення нових ідей;
- коректування наявних думок.

Пропаганда поділяється на види: позитивна й негативна.

Мета позитивної пропаганди – сприяти соціальній гармонії, злагоді, вихованню людей у дусі загальноприйнятих цінностей. Позитивна пропаганда виконує виховну та інформаційну функції у суспільстві. Вона здійснюється на користь тих, кому адресована, а не обмеженого кола зацікавлених осіб; не допускає обману та приховування фактів. У цьому її відмінність від негативної. Позитивна пропаганда не містить маніпулятивної мети, тому використовується не для проведення СІО, а для захисту населення від них.

Мета негативної пропаганди – розпалювання соціальної ворожнечі, ескалація соціальних конфліктів, загострення суперечностей у суспільстві, пробудження похитливих інстинктів у людей тощо. Це дозволяє роз'єднувати людей, робити їх слухняними щодо волі пропагандиста. Технологія створення «образу ворога» дає

можливість згуртувати натовп навколо пропагандиста, нав'язати людям потрібні переконання та стереотипи. Основна функція негативної пропаганди – створення ілюзорної, паралельної реальності з «хибною» системою цінностей, переконань, поглядів. При цьому активно використовується низька критичність та навіюваність мас із метою маніпулювання останніми на користь обмеженої групи осіб.

Яскравим прикладом ведення пропагандистських кампаній є діяльність ідеолога та пропагандиста фашизму Йозефа Геббельса, який проголосив такі принципи пропаганди:

- а) пропаганда має бути спланована і вестися з однієї інстанції;
- б) тільки авторитет може визначити, має бути результат пропаганди істинним чи фальшивим;
- в) чорна пропаганда використовується, коли біла неможлива або вона не має належного ефекту;
- г) пропаганда має характеризувати події та людей відмітними фразами чи гаслами;
- д) для кращого сприйняття пропаганда повинна викликати інтерес в аудиторії і передаватися через привабливе увазі середовище комунікацій.

Приклади пропагандистських прийомів.

1. Виправдання нападу рф на Україну: порушення прав і свобод руських та російськомовного населення України з боку бандерівців та інших ультра націоналістів, для визволення якого потрібно проводити «спецоперацією»; війська рф обстрілюють тільки військові об'єкти, не причиняють шкоди цивільним об'єктам і особам; війська рф несуть незначні втрати; «русська друга у світі» і скоро отримає перемогу та ін.

2. Демонізація Євросоюзу й НАТО як загрози існування рф: засуджуються постачання зброї Україні для протидії нападу, «не законні» санкції проти рф, проводиться дискредитація євроінтеграційного курсу, формування цілого ряду брехливих міфів стосовно цих міжнародних інституцій (не гребуючи пропагандою гомофобії й ототожненням ЄС з одностатевими шлюбами, маніпуляцією релігійними питаннями тощо).

Наприкінці листопада 2014 у програмі «Специальный корреспондент» («Россия 1») глядачам показали черговий сюжет про «загниваючий Запад». Цього разу аргументом мали слугувати нібито фотографії оголених чоловіків на стіні дитячої кімнати. У репортажі є відео із шокованим хлопчиком, який заходить нібито до такої кімнати. Та насправді журналісти використали відеомонтаж. На оригінальному відео стіну прикрашає велика наклейка машини, яка була подарунком хлопцеві від його батьків. Як свідчить відео, подарунок йому сподобався.

Диверсифікація громадської думки – це розпорошення уваги панівної еліти держави на різні штучно акцентовані проблеми й відволікання цим від вирішення нагальних завдань суспільно-політичного та економічного розвитку для нормального функціонування суспільства й країни [4, с. 54].

Диверсифікація громадської думки виступає у таких формах:

- дестабілізація обстановки в державі чи окремих її регіонах;

- активізація кампаній проти політичного курсу панівної еліти та окремих її лідерів різними міжнародними установами;
- ініціювання антидемпінгових кампаній й інших подібних скандальних судових процесів, застосування міжнародних санкцій з інших причин.

В Україні обговорюються питання, що відволікають увагу від нагальних проблем, таких як розвиток економіки, обмін полоненими та завершення збройного конфлікту на Сході. Спочатку почалася «сміттєва люстрація», не законне знищення та пошкодження пам'ятників. Постійно приділяється увага проведенню декомунізації, дерусифікації (знищення російськомовних книг, заборона російськомовних пісень, демонтажі пам'ятників російських письменників та поетів, які критикували деспотичність російського царювання), зміні назв населених пунктів, вулиць і станцій метро, регулярному обговоренню мовного питання. Усе це є типовими прикладами диверсифікації громадської думки.

Психологічний тиск – вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз із метою її спонукання до запланованої моделі поведінки.

Формами психологічного тиску можуть бути: доведення до об'єкта впливу відомостей про реальні чи неіснуючі загрози та небезпеки; прогнози щодо репресій, переслідувань, убивств тощо; шантажування; здійснення вибухів, підпалів, масових отруєнь, захопленнь заручників, інших терористичних акцій.

Інструментом та одним із найбільш поширених прийомів здійснення психологічного тиску став так званий «телефонний тероризм», тобто телефонні дзвінки з інформацією про нібито замінування місць масового скупчення людей (торговельні центри) або об'єкти інфраструктури (вокзали).

В інформаційній агресії проти України були застосовані також методи психотропної дії, а саме використання забороненої технології 25-го кадру. У Службі безпеки України (далі – СБУ) заявили про те, що мають докази використання російськими телеканалами технології «25-го кадру» для інформаційно-психологічного впливу на глядачів. Начальниця пресслужби СБУ М. Остапенко продемонструвала журналістам відеофрагмент випуску новин на телеканалі «Росія-24», в якому використовується маніпулятивна технологія. Так, упродовж усього випуску про події в Одесі 2 травня в куті екрана з'являються малопомітні написи: «підпал: «Правий сектор», «людей убивають бандерівці», «нацгвардія – вбивці».

СБУ також вдалося встановити, що російські ЗМІ використовують інші методи впливу на глядачів: поширюють напівправду, показують деталізовані сцени вбивств і насильства й намагаються емоційно впливати на глядача.

Яскравим прикладом психологічного тиску у війні РФ проти України є обстріли житлових будинків, лікарень, шкіл, дитячих садків, магазинів та інших будівель невійськового призначення. Також психологічний тиск використовувався для створення гуманітарної катастрофи і паніки у населених пунктах України за допомогою блокування проїзду гуманітарних конвоїв.

Поширення чуток – це діяльність щодо поширення різної інформації (переважно неправдивої) серед широких верств населення здебільшого неофіційними каналами з метою дезорганізації суспільства та держави або їхніх установ чи організацій [5, с. 52].

За одним із визначень, чутки – це циркулююча форма комунікації, за допомогою якої люди, які перебувають у неоднозначній ситуації, об'єднуються, утворюючи зрозумілу їм інтерпретацію цієї ситуації, спільно використовуючи при цьому власні інтелектуальні можливості.

Чутки можна класифікувати за трьома параметрами: експресивними (емоційні стани, виражені в змісті чуток, і відповідні типи емоційних реакцій), інформаційними (ступінь достовірності сюжету чуток) та за ступенем впливу на психіку людей.

За експресивною характеристикою визначають чутки-бажання, чутки-залякування й роз'єднувальні агресивні чутки.

1. Чутки-бажання. Інформація поширюється з метою викликати розчарування з приводу нездійснених очікувань і деморалізацію об'єкта впливу.

2. Чутки-залякування. Під час їх поширення в особи ініціюється стан тривоги, непевності. Це можуть бути чутки про смертельну суперзброю, якою володіє противник (сторона, що поширює чутки), про нестачу продовольства, зараження місцевості, питної води тощо.

3. Роз'єднувальні агресивні чутки. Поширювана інформація має на меті внести розлад у суспільство, порушити соціальні зв'язки.

За інформаційною характеристикою чутки поділяються на абсолютно недостовірні, недостовірні, недостовірні з елементами правдоподібності та правдоподібні.

У соцмережах поширюються великі обсяги недостовірної (фейкової) інформації: неперевірені «фотофакти», «відео очевидців», «коментарі учасників» тощо. Загалом через соцмережі поширюються ті самі міфи й стереотипи, які створює російська пропаганда; також культивується емоційний стан тривоги, постійної готовності до захисної агресії.

Найчастіше поширюються рф чутки з демонізації українських військових, руйнування інфраструктури населених пунктів, знуцання над мирним населенням українськими військами. Яскравими прикладами поширення чуток у війні рф проти України є: розповсюдження інформації про захоплення військами рф Києва; виступ особи, яка прикидалася президентом України.

Ці чутки розповсюджувалися через мережу «Інтернет», а рідше в офіційних ЗМІ рф.

Чутки самопоширювані. Їхня природа ґрунтується на інформації, яку важко втримати. Достатньо створити відповідну чуток та запустити її в обіг у потрібному місці в слушний час. «Людський поголос» зробить решту. Позитивний чинник використання цієї форми СІО полягає ще й у тому, що практично немає ефективних засобів протидії чуткам. На офіційному рівні зупинити їх неможливо: це викликає протилежний ефект: чим численніші намагання їх спростувати, тим більша впевненість у їхній достовірності. Єдиний можливий спосіб подолання чуток – цілковите їх ігнорування. Через певний час напруження спадає, зайва активність в обговоренні уже неактуальних новин згасає, інтерес до порушеної в чутках проблеми зникає.

СІО становлять комплекс заходів інформаційно-психологічного характеру, що здійснюються за єдиним планом із метою порушення системи державного та військового управління, впливу на морально-психологічний стан військово-політичного керівництва, населення й особового складу військ визначеного об'єкта, запобігання інформаційному та психологічному впливу на власні сили й засоби.

СІО та АІВ належать до специфічних форм і методів впливу, ефективне використання яких потребує відповідної підготовки та високої майстерності, ґрунтовних наукових розробок і постійного практичного вдосконалення.

Для організації та ведення СІО й АІВ використовуються традиційні канали ШСВ – теле-, радіопропаганда, поліграфічні засоби, усне мовлення, наочна агітація, робота з місцевим населенням; нові способи – супутникові, оптиковолоконні системи, телекомунікаційні засоби, інтернет; нетрадиційні форми впливу – нейролінгвістика, парapsихологія, психотронні й психотропні засоби, інфразвук, 25-й кадр, тобто такі, що впливають на підсвідомість.

Сучасна розвинена держава спроможна за допомогою СІО та АІВ отримати певну перевагу над противником ще до застосування бойових засобів. СІО якісно змінюють характер бойових дій, про що свідчать останні локальні конфлікти: перемагає той, хто здобув інформаційну перевагу.

Здійснення СІО й захист від них є невід'ємною передумовою забезпечення національної безпеки держави, вони проводяться як за мирного часу, так і у воєнний період. Основні аспекти СІО – психологічний, культурний, інтелектуальний, технологічний та економічний.

Нині інформаційно-психологічна війна ведеться російськими засобами масової інформації проти України. Ця проблема особливо гостро відчувається на фоні того, що на території України ведуться справжні бойові дії. Війна російської федерації з Україною в сукупності з інформаційно-психологічною війною спрямована на підкорення нашої держави. А тому захист суспільної думки жителів України повинен стати пріоритетним завданням в інформаційній боротьбі з російським агресором.

Перспективи подальших досліджень. У перспективах подальших досліджень планується розглянути та систематизувати інші прояви інформаційної агресії рф з використанням дезінформування, пропаганди, психологічного тиску, диверсифікації громадської думки, поширення чуток проти союзників України.

Висновки. В інформаційній війні російської федерації проти України активно використовуються усі методи СІО. Проведення рф пропаганди, психологічного тиску, диверсифікації громадської думки, поширення чуток на території України виявилось малоефективним, що певним способом вплинуло на поразки на військовому фронті.

Усі методи СІО потрібно ґрунтовно вивчати для планування заходів з виявлення, попередження та припинення негативного інформаційного впливу проти нашої держави, а також підготовки і проведення заходів з проведення інформаційного протиборства на шкоду інтересам рф.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Петрик В. М., Новицька Н. Б., Кудико В. М. Дезінформування як засіб ведення інформаційної війни російської федерації проти України. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал* / редкол.: В. В. Топчій (голов. ред.) та ін. Ірпінь: Державний податковий університет, 2022. Випуск 1 (8). С. 118–130.

2. Інформаційна безпека: підручник / В. В. Остроухов, М. М. Присяжнюк, В. М. Петрик та ін.; за ред. В. В. Остроухова. К.: Вид-во Літера-К, 2021. 412 с.

3. Інформаційна безпека держави: підручник / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Д. С. Мельник та ін. В 2-х т. Т. 1 / за заг. ред. В. М. Петрика. К.: Вид-во ІСЗЗІ НТУУ «КПІ», 2016. 264 с.

4. Інформаційно-психологічне протиборство: підручник. Видання третє доповнене та перероблене / В. М. Петрик, В. В. Бедь, М. М. Присяжнюк та ін.; за заг. ред. В. В. Бедь, В. М. Петрика. К.: ПАТ «ВІПОЛ», 2018. 388 с.

5. Информационно-психологическое противоборство: учебник. Издание четвёртое переработанное, дополненное / В. М. Петрик, В. Г. Кононович, Н. Н. Присяжнюк и др.; под ред. В. Г. Кононовича, В. М. Петрика. К.: ДНУ «Книжная палата Украины», 2019. 392 с.

N. Novytska, V. Petrik, V. Kudiko. Propaganda, Diversification of Public Opinion, Psychological Pressure and Spread of Rumors as Methods of Conducting Special Information Operations of the Russia Against Ukraine

The article reveals the peculiarities of the use of propaganda, diversification of public opinion, psychological pressure, and the spread of rumors by the Russian Federation to the detriment of the interests of Ukraine for conducting special information operations. It is noted that special information operations are carried out according to approximately the same algorithm: information stage; "unwinding" the information drive; implementation of measures to achieve the goals of the operation; the exit from the operation or the fixation phase. Special information operations are a set of measures of an informational and psychological nature, carried out according to a single plan with the aim of disrupting the system of state and military administration, influencing the moral and psychological state of the military and political leadership, the population and personnel of the troops of a specified object, preventing informational and psychological impact on own forces and means.

Concepts closely related by special information operations are defined. An analysis of the main methods of special information operations was carried out: disinformation, propaganda, diversification of public opinion, psychological pressure, spreading rumors. Definitions and forms of four methods of special information operations are disclosed. Positive and negative propaganda is characterized and their purpose is defined.

Examples of the use of propaganda, diversification of public opinion, psychological pressure, and the spread of rumors by the Russian Federation against Ukraine are given.

Новицька Н. Б., Петрик В. М., Кудико В. М. Пропаганда, диверсифікація громадської думки, психологічний тиск та поширення чуток як методи ведення спеціальних інформаційних операцій РФ проти України

In the information war of the Russian Federation against Ukraine, all methods of special information operations are actively used. The Russian Federation's propaganda, psychological pressure, diversification of public opinion, spreading of rumors on the territory of Ukraine turned out to be ineffective, which in a certain way affected defeats on the military front.

Keywords: *legal provision of information security, information, information aggression, special information operation (SIO), propaganda, diversification of public opinion, psychological pressure, spread of rumors, Ukraine, information war.*

Стаття надійшла до редколегії 10 листопада 2022 року